

Kazimierz Sikorski

PAŃSTWO A BEZPIECZEŃSTWO CZŁOWIEKA W XXI WIEKU. GLOBALNE ZAGROŻENIA I WYZWANIA, 25 LAT HUMAN SECURITY

*The state and human security in the 21st century.
Global threats and challenges, 25 years of Human Security*

„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.”

(Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Art. 5.)

Streszczenie

Analiza wpływu globalizacji na środowisko bezpieczeństwa wykazuje, że zdolność suwerennego państwa narodowego do zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom w coraz większym stopniu zależy od pogłębiania współpracy międzynarodowej w skali regionalnej i globalnej. Wskazuje również zjawiska, które od kilku lat wpływają na pogorszenie warunków bezpieczeństwa. Niniejsza publikacja odnosi się do globalnych zagrożeń oraz koncepcji bezpieczeństwa człowieka.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenia, rozwój, współpraca międzynarodowa, wyścig zbrojeń, broń nuklearna, środowisko przyrodnicze, zmiany klimatu, przełomowe technologie, sztuczna inteligencja, biotechnologie, Human Security.

Wprowadzenie

W ostatnich kilku latach wzrastał wpływ uwarunkowań globalnych zarówno na zdolność państwa do wywiązywania się z jego statutowych zobowiązań w dziedzinie bezpieczeństwa¹ jak i bezpośrednio na indywidualne bezpieczeństwo człowieka. Trwa rywalizacja między globalnymi i regionalnymi mocarstwami oraz państwami aspirującymi do takiej rangi o przewagę technologiczną i militarną. Rywalizacja prowadzona jest w imię dobra człowieka i rozciąga się na wszystkie dziedziny jego życia, pozostawia jednak na drugim planie zagro-

¹ Jakub Wołyniec, „Międzynarodowa konferencja „Konstrukcje i dekonstrukcje państwowości w stosunkach międzynarodowych”, Lublin, 28–29 listopada 2016 r.”. Facta Simonidis 1:291–295.

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

żenia i wyzwania związane z degradacją środowiska przyrodniczego, zmianami klimatu, skrajnym ubóstwem, zdrowiem ludzi, edukacją i innymi kluczowymi dla bezpieczeństwa człowieka problemami. W ostatecznym rozrachunku ludzie ponoszą materialne i niematerialne koszty tej rywalizacji, często nie zdając sobie z tego sprawy. Jeśli, dzięki zdobyczom rewolucji informacyjnej, dowiadują się w jak niewielkim stopniu te koszty przekładają się na ich indywidualny rozwój i bezpieczeństwo dochodzi do napięć społecznych, kryzysów wewnątrzpaństwowych, migracji i wielu innych negatywnych zjawisk. Liczne ośrodki analityczne badają te procesy i szeroko propagują rezultaty swoich badań. Wskazują na potrzebę i możliwości poprawy bezpieczeństwa na wszystkich poziomach poprzez pogłębianie współpracy międzynarodowej oraz doskonalenie mechanizmów ponadnarodowych zapewniających synergiczność wysiłków oraz optymalizację dedykowanych sił i środków. Polityka wielu państw świadczy, że dorobek ekspertów i naukowców nie przekłada się na świadomość elit politycznych i społeczeństwa w stopniu wystarczającym do pełnego uzmysłowienia skali współczesnych zagrożeń oraz konsekwencji braku lub spóźnionej weryfikacji państwowej/narodowej polityki bezpieczeństwa. Skorygowanie tego stanu rzeczy stanowi jedno z najważniejszych i najpilniejszych wyzwań dnia dzisiejszego.

Globalne zagrożenia i wyzwania

Rezultaty analiz rozwoju społecznego i gospodarczego publikowane w dorocznych raportach oraz dokumentach strategicznych sygnalizują istotne zmiany warunków w różnych dziedzinach bezpieczeństwa będące efektem pojawienia się nowych i nasilania starych zagrożeń o charakterze globalnym.² Eksperti wskazują, że broń nuklearna; zapaść środowiska przyrodniczego oraz niekontrolowany rozwój przełomowych technologii, zwłaszcza sztucznej inteligencji i biotechnologii mogą w skrajnym przypadku spowodować zagładę całej ludzkości. Zwracają również uwagę na inne zagrożenia i wyzwania: cyber szpiegostwo (ataki i wpływy – w celu poszukiwania przewagi politycznej, gospodarczej i wojskowej w tym operacje informacyjne online w celu osłabienia struktur oraz zaufania społeczeństwa do administracji państwowej, sojuszków i partnerstw międzynarodowych oraz kształtowania polityki państwa korzystnej dla atakującej strony), broń masowego rażenia (zwłaszcza środki chemiczne), terroryzm (dżihadysty w kilkudziesięciu grupach i krajach oraz „własne” narodowe brutalne grupy

---

² Między innymi: Institute for Economics & Peace. *Global Peace Index 2019*; *SIPRI Yearbook 2019*; International Monetary Fund. *2018 World Economic Outlook*; *National Security Strategy of the United States of America*, The White House December 2017; *China and the World in the New Era*, The State Council Information Office of the People's Republic of China, September 2019.

etniczno-rasistowskie i ultra nacjonalistyczne), wywiad zagraniczny, powstające i przełomowe technologie sztuczna inteligencja i systemy autonomiczne, biotechnologie (bioinżynieria, życie bioniczne, życie nieorganiczne) oraz zagrożenia konfliktami zbrojnymi, które w warunkach odradzającej się zimnej wojny („zimnej wojny 2.0”, „hybrydowej zimnej wojny”) mogą doprowadzić do agresji na pełną skalę (rysunek 1).³

Rysunek 1. Zagrożenia wojenne w warunkach hybrydowej zimnej wojny

Źródło: Koziej Stanisław (2018) *Ewolucja zagrożeń ryzyk i wyzwań militarnych dla Europy...*, tezy na konferencję PAN: „Bezpieczeństwo Europy w dobie przesilenia cywilizacyjnego”, Jabłonna, 18–19/04/2018.

Po drugiej wojnie światowej wzrosła świadomość potrzeby integrowania polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa. Wprowadzenie do arsenału sił zbrojnych i użycie broni atomowej uświadomiło zagrożenie zagładą w rezultacie wojny nuklearnej – dało impuls do powstania i rozwoju teorii bezpieczeństwa międzynarodowego oraz systemu kontroli broni jądrowej i materiałów nuklearnych.⁴

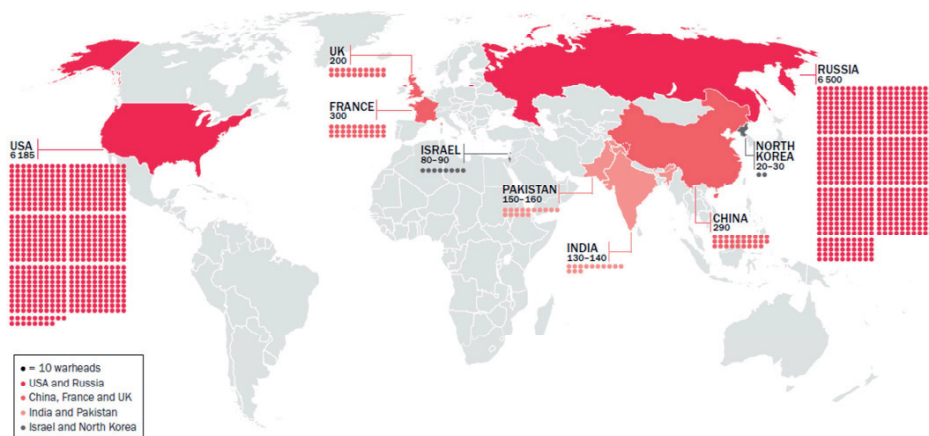
³ Jak wyżej, plus: Między innymi: Koziej Stanisław (2018) *Ewolucja zagrożeń ryzyk i wyzwań militarnych dla Europy w warunkach nowej zimnej wojny między Rosją i zachodem*, tezy na konferencję PAN: „Bezpieczeństwo Europy w dobie przesilenia cywilizacyjnego”, Jabłonna, 18–19/04/2018; *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community* (2019) Statement for the Record, Senate Armed Services Committee, <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/2019-ATA-SFR---SSCI.pdf> (dostęp: 2019.10.29); Harrari Yuval Noah (2019) *Sapiens*, Wydawnictwo Literackie, ISBN 978-83-08-06814-4, s. 488–504.

⁴ Lachowski, Z. (2012). Nuklearne rozbrojenie i nieprolifercja: geneza, stan i perspektywy. Portal geopolityka.org, środa, 24 października 2012, <http://geopolityka.org/analizy/zdzislaw-lachowski-nuklearne-rozbrojenie-i-nieprolifercja-geneza-stan-i-perspektywy>, (dostęp:

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

Zimnowojenny wyścig zbrojeń doprowadził do rozbudowy potencjału nuklearnego w stopniu umożliwiającym gwarantowane wzajemne zniszczenie przeciwników. Świadomość skutków użycia broni jądrowej i widmo całkowitej zagłady powstrzymywały mocarstwa przed agresją militarną w okresie zimnej wojny i kilka lat po jej zakończeniu. Sprzyjały porozumieniom na rzecz nierozprzestrzeniania, zakazu dalszego rozwijania oraz stopniowego redukowania zapasów broni nuklearnej – nie zdążyły jednak doprowadzić do znaczącej redukcji (rysunek 2).

Rysunek 2. Globalne zapasy broni nuklearnej, 2018 r.

Źródło: SIPRI Yearbook 2019, Armaments, Disarmament and International Security, Stockholm International Peace Research Institute.⁵

Czas pozimnowojennej stabilizacji skończył się wraz z agresją Rosji na Ukrainę i przyjęciem przez administrację prezydenta Donalda Trumpa w roku 2017 nowych strategii bezpieczeństwa narodowego i obrony narodowej zakładających powrót USA do paradygmatu stabilizowania międzynarodowego bezpieczeństwa z pozycji siły.⁶ Rozpoczęła się nowa epoka – „zimna wojna 2.0”

2019.10.27); Stempień Marta (2015). *Ewolucja międzynarodowej kontroli broni jądrowej i materiałów nuklearnych*, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2015, vol. 9, nr 2 http://www.rocznikbezpieczenstwa.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/RBM/RBM_artykuly/2015_2_6.pdf (dostęp 2019.10.27); Kostecki Wojciech (2012) *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Poltext sp. z o.o. Warszawa, ISBN 978-83-7561-210-3.

⁵ SIPRI Yearbook 2019, Armaments, Disarmament and International Security, Stockholm International Peace Research Institute, <https://www.sipriyearbook.org/view/9780198839996/sipri-9780198839996-miscMatter-5.xml> (dostęp: 2019.10.24).

⁶ „... Departament Obrony będzie gotowy bronić ojczyzny, pozostawać wiodącą potęgą militarną na świecie, zapewnić równowagę sił na naszą korzyść i popierać międzynarodowy porządek, który najbardziej sprzyja naszemu bezpieczeństwu i dobrobytowi” (tłumaczenie własne) *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, December 2017,

(„hybrydowa zimna wojna”), a wycofanie się USA z irańskiego porozumienia nuklearnego i traktatu o siłach jądrowych średniego zasięgu (traktat INF) spowodowało przyspieszenie odradzającego się neozimnowojennego wyścigu zbrojeń oraz spadek zaufania do międzynarodowych porozumień i innych mechanizmów kontroli zbrojeń.

Użycie broni nuklearnej jest nadal bardzo mało prawdopodobne, ale trudno je wykluczyć ze względu a wzrost wydatków na jej rozwój, zagrożenia proliferacją i atakami cybernetycznymi. Ponadto wzrastają wydatki na rozwój i wdrażanie systemów śmiertelności broni autonomicznej co obniża próg wojny, ułatwia skrytą agresję i zwiększa ryzyko eskalacji konfliktu. Wydatki na wojsko, transfer broni i konflikty zbrojne na całym świecie pozostają na wysokim poziomie. Łączne wydatki wojskowe po raz kolejny wzrosły i w 2018 roku osiągnęły 1822 mld USD, co stanowi 2,1% światowego produktu krajowego brutto (PKB) – były o 2,6 procent wyższe niż w 2017 r.⁷ Największy wzrost wydatków odnotowano w USA (649 miliardów dolarów w 2018 r.) i w Chinach (250 miliardów dolarów w 2018 r.). Te dwa kraje wydały w ubiegłym roku na uzbrojenia tyle ile wszystkie pozostałe państwa świata razem.

Rosyjskie wydatki na wojsko w roku 2018 wynosiły 61,4 mld. USD (mniej o 3,5% niż w 2017), a polskie – 1,6 mld. USD (8,9 % więcej niż w 2017). Wśród regionów największy spadek wydatków na wojsko odnotowano w Afryce – 8,4% (Rysunek 3).⁸

Chiny od 2013 przeznaczają na wojsko 1,9% PKB każdego roku, poziom wydatków związany jest z ogólnym rozwojem gospodarczym kraju. W USA wydatki wojskowe wzrosły po raz pierwszy od 2010 roku. Spowodowane zostały uruchomieniem programów zbrojeniowych związanych z wdrażaniem nowej strategii obrony narodowej. Jej celem jest stworzenie i utrzymywanie w gotowości do użycia „*bardziej śmiertelnych, odpornych i szybko wprowadzających innowacje Połączonych Sił Zbrojnych*” (*A more lethal, resilient, and rapidly innovating Joint Force*)⁹ między innymi poprzez inwestowanie w sztuczną inteligen-

---

<http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (dostęp: 2019.10.24); Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America Sharpening the American Military's Competitive Edge, U.S. Department of Defense, <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (dostęp: 2019.10.28).

⁷ Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World, Sydney, June 2019. Available from: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf> (dostęp: 2019.06.12).

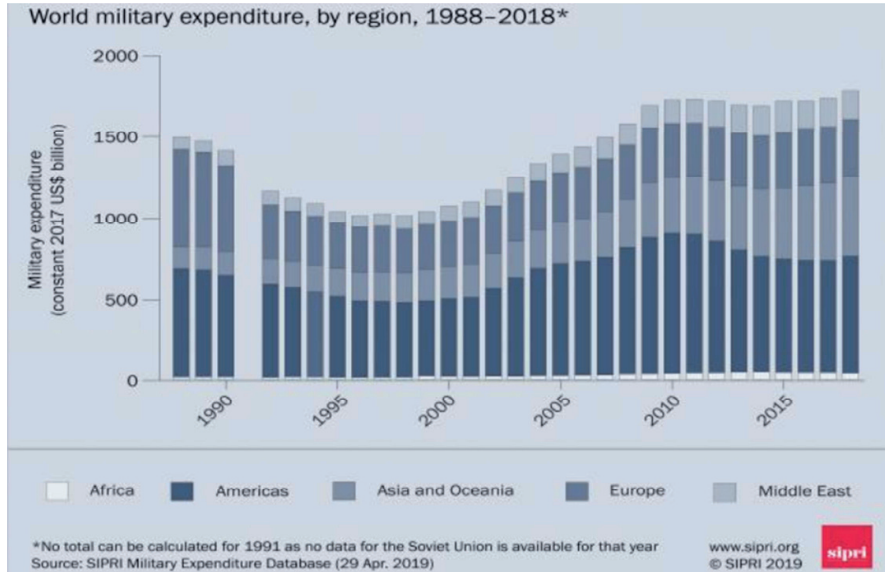
⁸ *World military expenditure grows to \$1.8 trillion in 2018* (2019) SIPRI for the media, Stockholm International Peace Research Institute, <https://www.sipri.org/media/press-release/2019/world-military-expenditure-grows-18-trillion-2018> (dostęp: 2019.10.27).

⁹ Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America Sharpening the American Military's Competitive Edge, U.S. Department of Defense, <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (dostęp: 2019.10.28); Lange Katie (2018) National Defense Strategy: Lethality, US Dept. of Defense,

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

cję i systemy autonomiczne, w tym w systemy komercyjne. Najwyższy priorytet został nadany modernizacji triady sił nuklearnych, która ma zapewnić strategiczną przewagę nad Chinami i Rosją – głównymi rywalami USA.¹⁰

Rysunek 3. Wydatki wojskowe według regionów świata w latach 1988–2018

Źródło: Institute for Economics & Peace. Global Peace Index 2019: Measuring Peace in a Complex World, Sydney.

Prezydent Trump mobilizuje inne kraje do zwiększania wydatków na obronność, aby mogły wносить większy wkład w stabilizowanie środowiska bezpieczeństwa i reagowanie na regionalne kryzysy. Skryta lub ograniczona wojna hybrydowa jest coraz częściej wykorzystywana do realizacji celów polityki państwa (Rosja-Ukraina, Turcja-Kurdowie, Syria, ...) i USA oczekuje proporcjonalnego zwiększania wydatków na obronność przez państwa sojusznicze. Wyścig zbrojeń nabiera tempa pochłaniając środki, które mogłyby być wykorzystane na przeciwdziałanie degradacji środowiska przyrodniczego, minimalizowanie skutków wpływu zmian klimatycznych, czy też równoważenie rozwoju społeczne-

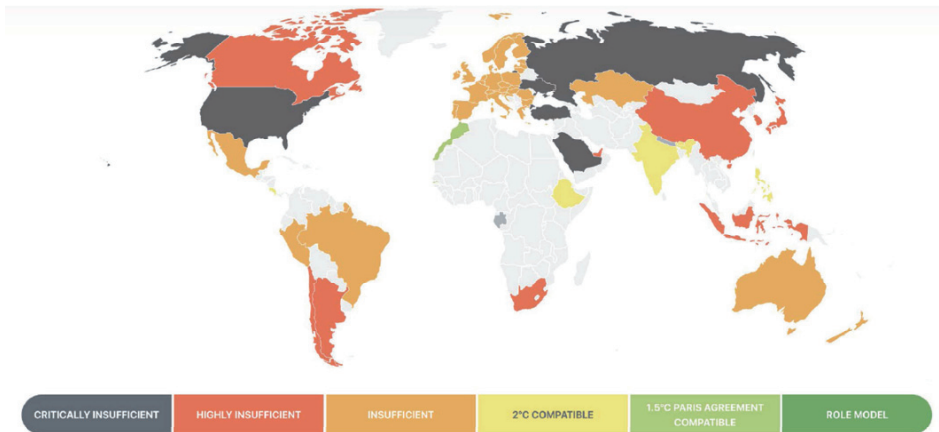
October 2018, <https://www.defense.gov/explore/story/Article/1656335/national-defense-strategy-lethality/> (dostęp: 2019.10.28)

¹⁰ Amerykańska triada nuklearna składa się obecnie z 400 międzykontynentalnych rakiet balistycznych Minuteman III i 156 bombowców strategicznych, a także okrętów podwodnych nosicieli pocisków balistycznych (Vergun David (2019) Modernized Nuclear Triad Is Best Deterrence US Dept. of Defense, September 2019 file:///J:/_Security%20National_State/Modernized%20Nuclear%20Triad%20Is%20Best%20Deterrence%20_%20U.S.%20DEPARTMENT%20OF%20DEFENSE%20_%20Story.html (dostęp: 2019.10.28))

go i gospodarczego, w tym na eliminowanie skrajnego ubóstwa, dobre zdrowie i jakość życia oraz edukację.

Degradacja środowiska przyrodniczego i zmiany klimatyczne są kolejnym zagrożeniem globalnym wymagającym współpracy międzynarodowej. Negatywne skutki rozkładają się nierównomiernie między krajami i grupami społecznymi. Na obecnym etapie najbardziej narażeni są ludzie o najniższych dochodach w krajach biedniejszych zamieszkujących wzdłuż wybrzeży oraz obywatele małych wyspiarskich państw. Działania na rzecz eliminowania źródeł i łagodzenia skutków zmian klimatycznych nie znajdują dotychczas należytego miejsca w strategiach rządowych i działaniach politycznych pomimo nieomal powszechnego uznania powagi zagrożenia przez administracje państwowe, wysiłków wielu organizacji pozarządowych oraz wzrastającego znaczenia ruchu „zielonych” w całym świecie (rysunek 4).¹¹

Rysunek 4. Ocena porównawcza strategii rządowych i działań politycznych na rzecz łagodzenia zmiany klimatu

Źródło: The Climate Action Tracker, <https://climateactiontracker.org/> (dostęp: 2019.10.28).

W październiku bieżącego roku odbył się w Nowym Jorku pierwszy w historii szczyt klimatyczny ONZ, który również nie przyniósł znaczących rezultatów.¹² Poprawa stanu rzeczy może nastąpić w rezultacie umieszczenia tej pro-

¹¹ Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. (2019): *Sustainable Development Report 2019*. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).

¹² *Polska a szczyt klimatyczny w Nowym Jorku* (2019) <https://www.wwf.pl/aktualnosci/polska-szczyt-klimatyczny-onz-w-nowym-jorku> (dostęp 2019.10.28); *Szczyt klimatyczny ONZ – wiele się działo, ale niewiele z tego wynikło* <https://wysokienapiecie.pl/22957-szczyt-klimatyczny-onz-wiele-sie-dzialo-ale-niewiele-z-tego-wyniklo/> (dostęp: 2019.10.28).

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

blematyki w największym wśród dotychczasowych programów ONZ – Agenda 2030 na rzecz celów zrównoważonego rozwoju. Agenda stworzyła ramy systemowego podejścia do procesów związanych z zapewnieniem dobrostanu ludzi bez szkody dla środowiska przyrodniczego poprzez odpowiednie wykorzystanie technologii, ekonomii, zarządzania oraz zachowania ludzi.

Jednogłośnie przyjęcie przez szefów wszystkich 193 państw członkowskich ONZ Rezolucji Zgromadzenia Generalnego „Przekształcamy nasz świat: Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju” stanowiło impuls stabilizujący globalne środowisko bezpieczeństwa w 2015 roku.¹³ Wieloletni Szef Międzynarodowego Funduszu Walutowego francuski ekonomista Michel Camdessus ocenił, że fakt jednomyślnego przyjęcia tej agendy ONZ pozwala mieć nadzieję na przełamanie kryzysu współpracy międzynarodowej potęgującego zagrożenia generowane przez współczesne „Hipertendencje.”¹⁴

Przebieg Szczytu ONZ we wrześniu bieżącego roku pozwala zachować ostrożny optymizm. Szefowie państw i rządów dokonali przeglądu stanu realizacji Agendy 2030 cztery lata po jej przyjęciu. Wystąpienia przywódców dawały wyraz zwiększonej determinacji w mobilizowaniu zasobów i zwiększaniu tempa działań, aby do 2030 roku osiągnąć uzgodnione cele eliminowania ubóstwa oraz promowania dobrobytu przy jednoczesnej ochronie środowiska. Państwa członkowskie ONZ jednogłośnie przyjęły deklaracje polityczną wzywającą do „dekady ambitnych działań”, w której zobowiązały się do uruchomienia finansowania, usprawnienia wdrażania na szczeblu krajowym i wzmocnienia instytucji w stopniu zapewniającym zrealizowanie agendy w wyznaczonym terminie nie pozostawiając nikogo w tyle.¹⁵ Platforma konsultacji międzynarodowych oraz mechanizmy monitorowania rozwoju społecznego i gospodarczego stworzone w ramach Agendy 2030 są z powodzeniem wykorzystywane na szczeblu regionalnym i narodowym. Zdecydowana większość państw, w tym Polska, przeprowadziła Dobrowolne Przeglądy Narodowe – ich rezultaty są udostępniane na stronach internetowych ONZ¹⁶ oraz instytucji narodowych odpowiedzialnych za realizację

¹³ Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, 70.1 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://undocs.org/A/RES/70/1> <https://undocs.org/A/RES/70/1> (dostęp: 2019.10.18).

¹⁴ M. Comdessus uznał, że „*Pomimo zastrzeżeń oraz braku precyzji Cele zrównoważonego rozwoju* określają podstawowe kierunki”, które pozwolą nam „naświetlić podstawowe warunki sukcesu i sprecyzować, jakich głębokich reform wymagają. Stanowiąc one będą nie budulec świata roku 2050. Świata przyjemniejszego, który posłuży naszym dzieciom i wnukom. (Michel Camdessus, *Rok 2050. Wyzwania i prognozy*, Wydawnictwo Nieoczywiste, GAB Media, 2019, ISBN 978-83-63391-73-7, s. 8).

¹⁵ Więcej informacji jest dostępne pod adresami: <https://www.un.org/en/summits2019/> (dostęp: 2019.10.21), <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgsummit> (dostęp: 2019.10.21).

¹⁶ <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates> (dostęp: 2019.10.21), <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2019.pdf> (dostęp: 2019.10.21).

Agendy. Przeglądy pozwalają lepiej zrozumieć charakter wyzwań i źródła współczesnych zagrożeń jak również bezpośredni wpływ procesów globalizacyjnych na bezpieczeństwo indywidualne człowieka oraz rolę państwa w tym zakresie dzięki wykorzystaniu w Agendzie 2030 doświadczeń zgromadzonych w ramach wdrażanej od 25 lat koncepcji Human Security.¹⁷

25 lat Human Security

Koncepcja bezpieczeństwa człowieka Human Security odgrywa znaczącą rolę w ewolucji paradygmatu bezpieczeństwa ze względu na „pozytywne” kompleksowe podejście do bezpieczeństwa i rozwoju na poziomie jednostki ludzkiej. Obecnie jest rozwijana i znajduje zastosowanie w wielu obszarach działań ONZ oraz organizacji pozarządowych na całym świecie. Na forum ONZ pojawiała się w dyskusjach związanych z przyczynami i możliwościami przeciwdziałania globalnym zagrożeniom wynikającym z niezrównoważonego rozwoju naszej cywilizacji. Założenia Koncepcji przedstawiono w „Raportie o rozwoju społecznym” z 1994 roku (Human Development Report, 1994). W kolejnych latach zostały powołane agendy odpowiedzialne za promocję i wdrażanie koncepcji, w szczególności: Fundusz Powierniczy ONZ na rzecz Bezpieczeństwa Człowieka (UNTFHS – The United Nations Trust Fund for Human Security, 1999) oraz Jednostkę ds. Bezpieczeństwa Człowieka (HSU – Human Security Unit, 2004).

Podejście do bezpieczeństwa człowieka w ramach systemu ONZ zostało doprecyzowane w Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 66/290 z dnia 10 września 2012¹⁸ Najkrócej można je scharakteryzować wyszczególniając trzy fundamentalne prawa człowieka, dwie strategie, cztery zasady ich realizacji oraz siedem sektorów zagrożeń:

- Fundamentalne prawa człowieka na najbardziej podstawowym poziomie: prawo do życia w godności¹⁹, wolnego od strachu i niedostatku.

¹⁷ *Human Security at 25: Building on its contributions to achieve the SDGs*, Summary of Key Points, High-level Event, UNHQ, 28 February 2019, <https://drive.google.com/file/d/1QN5QNi gTHJTtAKAc3AXn5eW0lts6pGMP/view> (dostęp: 2019.10.16).

¹⁸ Zapisy Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 66/290 z dnia 10 września 2012 syntetycznie wyjaśniają istotę koncepcji bezpieczeństwa człowieka (źródło cytatów: *Human Security Handbook, An integrated approach for the realization of the Sustainable Development Goals and the priority areas of the international community and the United Nations system* (2016) Human Security Unit, United Nations, January 2016, <https://drive.google.com/file/d/1ROXj4muQiRO rzs1bftu5YMICb1RqE7j/view> (dostęp: 2018.04.17 – tłumaczenie własne).

¹⁹ poszanowanie praw człowieka – „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej” zagwarantowanych międzynarodowymi aktami prawnymi: *Powszechna deklaracja praw człowieka* z dnia 10 grudnia 1948 r., Zgromadzenie Ogólne ONZ, Nowy Jork, *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych* z dnia 19 grudnia 1966 r., Nowy Jork, *Protokół fakultatywny do międzynarodowego paktu praw*

 CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

- Strategie:
  - ochrona – systematyczna, kompleksowa i prewencyjna ochrona osób (w tym: rządy prawa, dobre zarządzanie, sieci bezpieczeństwa społecznego);
  - wzmacnianie/mobilizowanie ludzi do działania (*empowering people*) – rozwijanie ich odporności/żywołności (*resilience*) oraz zdolności do radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi (łagodzenia ich, reagowania na nie);
- Zasady realizacji strategii:
  - koncentracja na jednostce ludzkiej (people-centered) oraz podkreślanie powszechności i prymatu trzech praw człowieka;
  - kompleksowe/całościowe podejście do bezpieczeństwa– ścisły związek bezpieczeństwa i rozwoju jednostki ludzkiej;
  - uwzględnianie specyfiki kontekstu (nie – „jeden rozmiar dla wszystkich”);
  - prewencyjne ukierunkowanie działań –rozwiązywanie nie tylko bieżących problemów, a trwale zmiany, wczesne ostrzeżenie i zapobieganie.
- Sektory i możliwe źródła zagrożeń:
  - ekonomiczny – ubóstwo, bezdomność, bezrobocie, brak dostępu do możliwości ekonomicznych;
  - żywnościowy – głód, ograniczony dostęp do żywności, zła jakość żywności, nagłe podwyżki cen;
  - zdrowotny – niedożywienie, złe warunki sanitarne, śmiertelne choroby zakaźne, brak dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej;
  - środowiskowy – klęski naturalne i katastrofy powodowane przez człowieka, degradacja środowiska, wyczerpywanie zasobów, zanieczyszczenie powietrza i wody;
  - bezpieczeństwa osobistego – wszelkie formy przemocy, handel ludźmi, praca dzieci, terroryzm, przestępczość, agresja militarna;
  - bezpieczeństwa wspólnotowego – napięcia społeczne, przestępczość, konflikty na tle tożsamości etnicznej, religijnej i innych;
  - polityczny – represje polityczne, naruszanie swobód obywatelskich, zasad prawa, sprawiedliwości, łamanie praw człowieka.

Autorzy koncepcji podkreślają, że bezpieczeństwo człowieka jest problemem powszechnym – ma duże znaczenie dla ludzi na całym świecie, również w państwach bogatych. Największe zagrożenia występują w krajach najuboższych, które niedawno odzyskały niepodległość, gdzie wcześniej walka o tożsamość narodową spychała na dalszy plan problemy dnia codziennego: choroby, głód, bezrobocie, przestępczość, konflikty społeczne, represje polityczne, zagrożenia dla środowiska. Wiele zagrożeń takich jak bezrobocie, narkotyki, prze-

---

obywatelskich i politycznych dotyczący zniesienia kary śmierci* z dnia 15 grudnia 1989 r., Nowy Jork, *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności** z dnia 4 listopada 1950 r., (zmieniona Protokołami nr 3, 5, 8, 14 oraz uzupełniona Protokołem nr 2), Rada Europy, Rzym, oraz innymi generalnymi i regionalnymi aktami prawnymi.

stępczość, spory etniczne, dezintegracja społeczna, łamanie praw człowieka, zanieczyszczenie środowiska dotyczy z różną intensywnością również państw bogatych. Nierównomierność rozwoju społecznego, postępujący w miarę rozwoju cywilizacyjnego wzrost możliwości nieograniczonego oddziaływania jednostki ludzkiej na otoczenie bliższe i dalsze oraz oddziaływania na jednostkę ludzką z otoczenia bliższego i dalszego, stwarzają niespotykane dotychczas wyzwania i zagrożenia o trudnych do przewidzenia skutkach. W dobie globalizacji oraz rewolucji informacyjnej wzrasta współzależność przestrzenna, przedmiotowa i podmiotowa uwarunkowań bezpieczeństwa człowieka. Wymienione wcześniej zagrożenia oraz ich konsekwencje nie pozostają w granicach jednego państwa, czy nawet regionu – rozprzestrzeniają się i wpływają na warunki bezpieczeństwa w różnych częściach świata. Coraz bardziej widać, że więcej konfliktów tkwi wewnątrz państw niż między nimi.

Human Security zakłada ścisły związek, ale nie zrównuje bezpieczeństwa i rozwoju. Rozwój człowieka traktowany jest jako pojęcie szersze – „*proces poszerzania zakresu wyborów dokonywanych przez ludzi*”, natomiast bezpieczeństwo człowieka „*oznacza, że ludzie mogą bezpiecznie i swobodnie dokonywać tych wyborów – i że mogą być stosunkowo pewni, że możliwości, które mają dzisiaj, nie są całkowicie stracone jutro... Postęp w jednym obszarze zwiększa szanse na postęp w drugim, ale również niepowodzenie w jednym obszarze zwiększa ryzyko niepowodzenia w drugim.*” (Human Development Report, 1994).

Poczucie bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa jednostki ludzkiej często powoduje ograniczenie tolerancji oraz skłonność do negatywnych reakcji wobec otoczenia, może prowadzić do agresywnego zachowania, przemocy, napięć społecznych i konfliktów politycznych. Obecna sytuacja w Europie i innych częściach świata dostarcza wiele przykładów. Dlatego też konieczne są pilne zmiany w podejściu do bezpieczeństwa: zmiana obiektu odniesienia bezpieczeństwa z państwa na człowieka przez przesunięcie nacisku z „bezpieczeństwa terytorialnego” na „bezpieczeństwo ludzi” oraz – od „bezpieczeństwa przez zbrojenia” do „bezpieczeństwa poprzez zrównoważony rozwój człowieka”.

Ważnymi kierunkami działań na rzecz bezpieczeństwa człowieka powinny być wzmacnianie jego poczucia odpowiedzialności za życie oraz doskonalenie zdolności do odnajdywania się w nowych warunkach. Człowiek powinien umieć dbać o siebie, a wszyscy ludzie powinni mieć możliwość zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb i zarobienia na własne życie, przyczyniać się do rozwoju własnego oaz społeczności – „*Bezpieczeństwo człowieka jest kluczowym składnikiem rozwoju opartego na uczestnictwie. Bezpieczeństwo człowieka nie jest więc pojęciem obronnym – tak jak bezpieczeństwo terytorialne czy wojskowe... bezpieczeństwo człowieka jest pojęciem integracyjnym... osadzonym w idei solidarności między ludźmi. Nie można go zapewnić siłą, z armiami stojącymi naprzeciw siebie...*” (Human Development Report, 1994).

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

Prace badawcze związane z bezpieczeństwem człowieka prowadzi kilkadziesiąt ośrodków akademickich i badawczych w USA, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Norwegii, Szwecji, Szwajcarii i innych krajach²⁰. Krytycy zarzucają nadmierne rozszerzanie zakresu problematyki bezpieczeństwa oraz małą precyzyjność terminologii, która ich zdaniem powoduje niejasność koncepcji i obniża jej skuteczność: nie pomaga decydentom w formułowaniu polityki i podejmowaniu decyzji ani badaczom w wyjaśnianiu opisywanych zjawisk (Paris, Roland, 2001). Ponadto wskazują, że możliwość realizacji tej koncepcji uzależniona jest od zgodności pomiędzy polityką zagraniczną państwa z jego stosunkiem do globalnych problemów człowieka, co może stanowić istotne ograniczenie, ponieważ interesy państwa przeważają nad interesami ludzi (Spiegel, J.M., Huih R., 2009).

Pomimo krytyki koncepcja znajduje coraz szersze zastosowanie w praktyce, o czym świadczą programy oraz inicjatywy podejmowane przez państwa oraz organizacje międzynarodowe. Dotychczas zrealizowano ponad 200 programów w 90. krajach – najwięcej w Afryce (32%), Europie Wschodniej i Azji Środkowej (25%) oraz w Azji i Pacyfiku (24%)²¹.

Na początku bieżącego roku podczas Wydarzenia Wysokiego Szczebla w siedzibie ONZ związanego z 25. rocznicą wprowadzenia koncepcji Human Security podkreślone zostało jej znaczenia jako „*kluczowych ram dla wzmocnienia reakcji systemu ONZ na złożone i wzajemnie powiązane wyzwania z perspektywy skoncentrowanej na ludziach*”²².

Podsumowanie

Należy się liczyć z tym, że wpływ uwarunkowań globalnych zarówno na zdolność państwa do wywiązywania się z funkcji strażnika praw i wolności oraz bezpieczeństwa obywateli jak i bezpośrednio na bezpieczeństwo poszczególnych ludzi będzie wzrastał.

Państwo coraz trudniej sobie radzi z współczesnymi zagrożeniami i wyzwaniami stosując tradycyjne podejście do polityki bezpieczeństwa narodowego stawiające na pierwszym miejscu suwerenność, nienaruszalność granic oraz militarne

---

²⁰ m. innymi: Human Security Research Centers, <http://www.fordinstitute.pitt.edu/Programs-and-Resources/Ford-Resources/Human-Security-Research-Centers>, Human Security Report Project, CSS, <http://www.css.ethz.ch/en/services/css-partners/partner.html/13296>

²¹ *Human Security – Trajectory and Application at the United Nations* (2016) Human Security Unit, United Nations, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/unfhs_ppp_-_human_security_may_2016.05.06

²² *HUMAN SECURITY at 25: Building on its contribution to achieve the SDGs*, Governments of Japan, Norway, South Africa and Thailand in cooperation with the HSU and UNDP, New York, USA, 28 February 2019, <https://www.un.org/humansecurity/hs25/> (dostęp: 2019.10.16 – tłumaczenie własne).

aspekty obronności kosztem nie zawsze uzasadnionego ograniczania wolności i praw obywatelskich²³. Wzrasta rozbieżność pomiędzy celami polityki państwa a potrzebami i interesami coraz większych grup jego obywateli. Powiększa się rozdziewiek między społeczeństwem a państwem, w którym człowiek jest traktowany przedmiotowo.

Technologie medialne pozwalają ingerować w życie człowieka w coraz większym zakresie wpływają. Pod ich wpływem zmieniają się hierarchie wartości determinujących styl życia oraz tożsamość człowieka. Wzrasta uzależnienie najmłodszych pokoleń od Internetu, a wirtualna rzeczywistość staje się równoprawnym, jeśli nie ważniejszym od „realu” środowiskiem życia. To środowisko pozwala na bezpośrednie komunikowanie się ludzi z różnych kontynentów i kultur oraz poznawanie świata bez ograniczeń tworzonych przez administracje państwowe – umożliwia też manipulowanie informacjami dla celów politycznych, ekonomicznych czy kryminalnych, szerzenie nienawiści co sprzyja odradzaniu się ruchów nacjonalistycznych o zabarwieniu faszystowskim. Wzrastająca radykalizacja postaw społecznych oraz pogłębianie się wewnętrznych oraz zewnętrznych napięć zwiększa inercję narodowych i międzynarodowych systemów bezpieczeństwa co podważa ich wiarygodność i prowadzi do – prowadzi do dysfunkcjonalności państwa.

Dysfunkcjonalność państw w wielu przypadkach doprowadziła do ich upadku, inne są na krawędzi rozpadu, czy też coraz trudniej i w ograniczonym zakresie zapewniają bezpieczeństwo swoim obywatelom. Dzisiaj nawet obywatele wysokorozwiniętych państw nie mogą się czuć w pełni bezpieczni zwłaszcza wobec zagrożeń nuklearnych, skutków degradacji środowiska przyrodniczego i zmian klimatycznych, terroryzmu, cyberprzestępczości i wielu innych zagrożeń.

Analizy polityki bezpieczeństwa narodowego wykazują, że potrzeby człowieka/obywatela utrwalone jako wartości wyrażone w formie interesów grup społecznych powinny stanowić podstawę formułowania interesów narodowych i celów strategicznych państwa.²⁴ Doświadczenia 25 lat wdrażania koncepcji *Human Security* oraz dotychczasowe rezultaty realizacji *Agendy 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju* jednogłośnie przyjętej przez wszystkie państwa członkowskie ONZ pozwala na ostrożny optymizm w ocenie możliwości sprostania globalnym wyzwaniom oraz zminimalizowania skutków zagrożeń w stopniu umożliwiającym wykonywanie przez państwo jego statutowych zobowiązań zapewnienia „wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli” (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Art. 5.). Ryzyko, szanse, wyzwania i zagrożenia związane z realizacją Agendy 2030 kwalifikują się do odrębnego opracowania, zwłaszcza w części związanej powstającymi i przełomowymi technologiami (sztuczna inteligencja i systemy autonomiczne; biotechnologie – bioin-

²³ Nie jest to problem nowy, patrz: Bocheński Aleksander (1984) *Człowiek i państwo*^[0].

²⁴ Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2013), Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, ISBN 978-83-60846-16-2.

CZY ŚWIAT NALEŻY URZĄDZIĆ INACZEJ SCHYLEK I POCZĄTEK

żynieria, życie bioniczne, życie nieorganiczne). Ścisły związek tej problematyki z nauką stanowi przyczynek do poszukiwania sposobu zmierzenia się z jednym z najważniejszych i najpilniejszych wyzwań dnia dzisiejszego zasygnalizowanym na początku niniejszej publikacji – poprawą komunikacji nauki z elitami politycznymi i społeczeństwem.

Bibliografia

- Annual Report 2019 (2019 © World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32333> (dostęp: 2019.10.30).
- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2013), Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, ISBN 978-83-60846-16-2.
- Bocheński A. (1984) *Człowiek i państwo*, „Za i przeciw”, nr 52/53(1442/1443), <http://www.konserwatywizm.pl/artykul/4450/czlowiek-i-panstwo> (dostęp: 2019.04.25).
- Camdessus Michel, *„Rok 2050. Wyzwania i prognozy*, Wydawnictwo Nieoczywiste, GAB Media, 2019, ISBN 978-83-63391-73-7.
- Countries Ranked by Military Strength* (2019) The GlobalFirepower, <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (dostęp: 2019.10.30).
- Human Development Report 2015* (2015) Washington DC, Communications Development Incorporated, 2015, ISBN: 978-92-1-126398-5, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf (dostęp: 2019.05.03).
- Human Security – Trajectory and Application at the United Nations*, (2016) Human Security Unit, United Nations, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org/humansecurity/files/unthfs_ppp_-_human_security_may_2016.pdf (dostęp: 2019.05.06).
- Kłosowicz R. (red.) (2013) *Państwa dysfunkcyjne i ich destabilizujący wpływ na stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego Wydanie I, Kraków 2013, ISBN 978-83-233-3592-4.
- Kłosowicz R. (red.) (2014) *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydanie I, Kraków, ISBN 978-83-233-3674-7.
- Macias Amanda, Bender Jeremy, Gould Skye (2014) *The 35 Most Powerful Militaries In The World*, Business Insider, Military & Defense, <http://www.businessinsider.com/35-most-powerful-militaries-in-the-world-2014-7> (dostęp: 2019.05.14).
- Maliszewski Wojciech J. (2005) *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych* Wydaw. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, ISBN: 83-7096-550-4.
- Marshall Monty G., Cole Benjamin R. (2017) *Global Report 2017, Conflict Governance and*, <http://www.systemicpeace.org/globalreport.html> (dostęp: 2019.10.30).
- Marshall Monty G. (2014) *Societal-Systems Analytics: Managing Complexity in Modern Societal-Systems*, Video Book, Center for Systemic Peace, www.systemicpeace.org/videobook.html (dostęp: 2019.05.16).
- Martin Mary, Kaldor Mary, eds. (2012) *The European Union and human security: external interventions and missions*. Routledge studies in human security. Routledge,

- Oxon, UK. ISBN 978-04-15691-54-3. <http://eprints.lse.ac.uk/42053/> (dostęp: 2019.05.11).
- National Security Strategy of the United States of America*, The White House December 2017, <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (dostęp: 2019.10.24).
- Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015* (2015) United Nations, General Assembly, <http://www.ipu.org/splz-e/unga16/2030-e.pdf> (dostęp: 2019.05.09).
- Stewart Frances (2004) *Development and Security*, <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/crisewps/workingpaper3.pdf> (dostęp: 2019.05.07).
- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G. (2019): *Sustainable Development Report 2019*. New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN).
- Tadjbakhsh Shahrbanou (2008) *Human Security*, 'Human Development Insights Issue 17, New York: UNDP HDR Networks, http://humandevlopment.uz/uploads/winter/HS_Insights_2008.pdf (dostęp: 2019.05.14).
- The Economic Cost of Violence Containment* (2014) The Institute for Economics and Peace (IEP). New York, Sydney, <http://www.visionofhumanity.org/#/page/news/851> (dostęp: 2019.06.16).
- The Global Peace Index 2019 Report (2019) Vision of Humanity, The Institute for Economics and Peace (IEP). Sydney <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf> (dostęp: 2019.06.12)
- Wołyńiec Jakub (2016) „Międzynarodowa konferencja „Konstrukcje i dekonstrukcje państwowości w stosunkach międzynarodowych”, Lublin, 28–29 listopada 2016 r.”. Facta Simonidis 1:291–295.
- World Bank. 2019. *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1328-3. License: Creative Commons Attribution, CC BY 3.0 IGO.
- Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community* (2019) Statement for the Record, Senate Armed Services Committee, <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/2019-ATA-SFR---SSCI.pdf> (dostęp: 2019.10.29).

The state and human security in the 21st century.
Global threats and challenges, 25 years of Human Security

Abstract

Analysis of the impact of globalization on the security environment shows that the ability of a sovereign nation-state to provide security to citizens increasingly depends on the deepening of international cooperation on a regional and global scale. It also indicates phenomena that have been indicating the deterioration of security conditions for several years. This publication addresses global threats and the concept of human security.

Keywords: security, threats, development, international cooperation, arms race, nuclear weapon, natural environment, climate change, breakthrough technologies, artificial intelligence, biotechnology, Human Security.